Qabul qilindi: 23-noyabr 2026-yil • Ma’qullandi: 25-noyabr 2026-yil • Nashr qilindi: 27-noyabr 2026-yil

MODERNIZM POETIKASI KESISHUVIDA SHAXS FOJIASI: F. SKOTT FITSJERALDNING “BUYUK GETSBI” VA ABDULLA QODIRIYNING “O‘TKAN KUNLAR” ROMANLARI MISOLIDA

Erkinova Zebo Umidjon qizi
Namangan Davlat Universiteti Adabiyotshunoslik, Ingliz adabiyoti yo‘nalishi
1-bosqich magistratura talabasi
E-mail: erkinovazebo02@gmail.com
Rahmanova D. A.
Ilmiy rahbar, f.f.d., PhD

Annotatsiya: Ushbu tezisda XX asrning birinchi yarmida yaratilgan ikki yirik asar, ya’ni F. Skott Fitsjeraldning “Buyuk Getsbi” va Abdulla Qodiriyning “O‘tkan kunlar” romanlarida shaxs fojiasi qanday tasvirlangani qiyoslab o‘rganiladi. Tahlilda qahramonlarning ruhiy inqirozi ochib berilishida ramzlar, ichki kechinmalar tasviri va davr ziddiyatlari qanday vazifa bajargani ko‘rsatiladi.

Kalit so‘zlar: modernizm, shaxs fojiasi, “yo‘qotilgan avlod”, jadid nasri, ramziylik, qiyosiy tahlil, Jey Getsbi, Otabek.

Annotation: This thesis compares how personal tragedy is portrayed in two major works from the first half of the twentieth century: F. Scott Fitzgerald’s The Great Gatsby and Abdulla Qodiriy’s O‘tkan kunlar (Bygone Days). It examines how symbols, the depiction of inner experience, and the conflicts of the era work together to show the psychological crisis of the main characters.

Key words: modernism, personal tragedy, the “Lost Generation”, Jadid prose, symbolism, comparative analysis, Jay Gatsby, Otabek, Abdulla Qodiriy

Kirish

XX asrning 20-yillarida jahon adabiyoti an’anaviy realizm doirasidan chiqib, inson ruhiyatining eng nozik va og‘riqli qirralarini yangicha shakllarda tasvirlay boshladi.

Amerikaning “yo‘qotilgan avlod” adabiyoti[1] bilan o‘zbek jadid nasri bir-biridan geografik ham, madaniy jihatdan ham uzoq bo‘lsa-da, ikkalasida ham davrning ma’naviy tanazzuli qurbon qilgan shaxsning fojiasi markaziy o‘rinda turadi.

Mavzuning dolzarbligi shundaki, F. Skott Fitsjeraldning “Buyuk Getsbi” (1925) va Abdulla Qodiriyning “O‘tkan kunlar” (1925–1926) romanlarini yonma-yon o‘rganish G‘arb va Sharq badiiy tafakkuridagi o‘xshash jihatlarni ko‘rsatib beradi. Ikki asar deyarli bir vaqtda nashr etilgan, ammo bir-biridan mustaqil holda yozilgan. Shunga qaramay, ularda orzu bilan voqelik to‘qnashuvi, sevgi yo‘lidagi to‘siqlar va qahramonlar ruhiy inqirozining ramzlar hamda ichki kechinmalar orqali berilishi o‘xshash.

Tezisning maqsadi Jey Getsbi va Otabek obrazlari misolida shaxs fojiasi qanday tasvirlanganini qiyoslab o‘rganishdir. Bunda ramzlarning o‘rni, qahramonlar ichki dunyosining tasviri va davr ziddiyatlarining badiiy vazifasi tahlil qilinadi.

Asosiy qism

“Amerika orzusi” tushunchasi Amerika jamiyati tafakkurida alohida o‘rin tutadi. Uning asosida inson mehnati, irodasi va imkoniyatlari orqali yuqori mavqega erisha oladi, degan ishonch yotadi.[2] Ammo Fitsjerald ijodida bu orzu mukammal g‘oya sifatida ko‘rsatilmaydi. Muallif uni ziddiyatlarga to‘la, ba’zan esa fojiaga olib boradigan ijtimoiy hodisa sifatida tasvirlaydi.[3]

“Buyuk Getsbi” romanida Jey Getsbi obrazi bu orzuning murakkab va ikki yuzli tomonini ko‘rsatadi. U kambag‘allikdan chiqib boylik orttirgan, o‘zini qaytadan yaratishga urinib, jamiyatda yuqori o‘ringa intilgan inson. Tashqaridan qaraganda Getsbi omadli ko‘rinadi: hashamatli uy, ko‘zni qamashtiradigan ziyofatlar va boylikdan darak beruvchi buyumlar uning qo‘lida. Biroq bu boylik uning asosiy maqsadi emas. Getsbi uni o‘tmishni qaytarish va Deyziga yaqinlashish uchun vosita sifatida ishlatadi.

Romanda boylik insonning orzusi moddiy shaklga kirgan ko‘rinishidek namoyon bo‘ladi. Getsbi pul orqali ijtimoiy to‘siqlarni yengib, sevgi va baxtga erishaman, deb

[1] Cowley M. Exile’s Return: A Literary Odyssey of the 1920s. – New York: Viking Press, 1951.
[2] Cullen J. The American Dream: A Short History of an Idea That Shaped a Nation. – New York: Oxford University Press, 2003.
[3] Bruccoli M. J. Some Sort of Epic Grandeur: The Life of F. Scott Fitzgerald. – New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1981.

o‘ylaydi. Lekin voqealar rivojida pul bu vazifani uddalay olmasligi ma’lum bo‘ladi. Deyzi va Tom Byukenen mansub yuqori tabaqa uchun boylik shunchaki mablag’ emas. U tug‘ma imtiyoz, ijtimoiy himoya va javobgarlikdan qochish imkonini ham beradi. Shu sababli Getsbining puli uni bu davraga o‘ziniki qilib qabul qildira olmaydi.

Fitsjerald boylikni faqat iqtisodiy hodisa deb qaramaydi, uni axloqiy va ruhiy muammo sifatida ham ko‘rsatadi. Dabdabali ziyofatlar, qimmat mashinalar, bejirim kiyimlar va katta uylar ortida yolg‘izlik, ma’naviy bo‘shliq va soxta munosabatlar yashiringan. Getsbining fojiasi shundaki, u orzuga pul orqali yetish mumkin deb ishonadi, lekin bu orzu jamiyatning axloqiy inqirozi tufayli barbod bo‘ladi. Demak, romanda moddiy boylik “Amerika orzusi”ning tashqi belgisi bo‘lsa-da, uning ichki mohiyatida ma’naviy tanazzul va yo‘qotish g‘oyasi yotadi.[4]

Abdulla Qodiriyning “O‘tkan kunlar” romanida Otabek fojiasi o‘sha davrdagi feodal-patriarxal tuzumning yomon tomonlari, xonliklar o‘rtasidagi nizolar va jaholat tufayli yuzaga keladi.[5] Bu tuzum rus bosqini arafasida o‘z umrini yashab bo‘lgan edi, Otabek esa uning qurboniga aylanadi.[6] Qodiriy ham oddiy hikoya qilish usulidan chetga chiqib, ruhiy holatni ochishning yangicha vositalaridan foydalanadi: qahramonning ichki monologlari, Kumushning tushi, maktublar va ramziy manzaralar orqali uning kechinmalarini ko‘rsatadi. Bu vositalarni modernistik psixologizm unsurlari deb baholash mumkin.[7]

Otabek fojiasining markazida shaxsiy tuyg‘u bilan oilaviy burch o‘rtasidagi to‘qnashuv turadi. U Kumushni chin dildan sevadi, lekin ota irodasi va jamiyat qoidalari bu sevgini oddiy baxt sifatida yashashga imkon bermaydi. Qodiriy bu ziddiyatni tashqi voqealar bilan birga qahramonning ichki o‘ylari orqali ham ko‘rsatadi. Otabek ko‘p o‘rinlarda gapirishdan ko‘ra o‘ylaydi, o‘zini tutadi va iztirobini ichiga yutadi. Shu sabab uning fojiasi baland ovozda emas, sokin va og‘ir kechadi. Kumushning taqdiri esa bu ziddiyatni yanada kuchaytiradi: u ham o‘z baxti uchun kurasha olmaydigan, atrofdagilarning irodasi ostida qolgan inson sifatida tasvirlanadi.

[4] Fitzgerald F. S. The Great Gatsby. – London: Penguin Books, 2000.
[5] Qodiriy A. O‘tkan kunlar: roman. – Toshkent: [nashriyot, yil].
[6] Qosimov B. va boshq. Milliy uyg‘onish davri o‘zbek adabiyoti. – Toshkent: Ma’naviyat, 2004.
[7] Quronov D., Mamajonov Z., Sheraliyeva M. Adabiyotshunoslik lug‘ati. – Toshkent: Akademnashr, 2013.

Ikki romanning yakuni ham qahramonlar fojiasining davr bilan bog‘liqligini ko‘rsatadi. Getsbi o‘z orzusi yo‘lida yolg‘iz qoladi va uning o‘limidan keyin ham uni yaqindan taniydigan, haqiqiy yoqadigan odamlar juda kam bo‘lib chiqadi. Ziyofatlarda to‘planib yurgan olomon esa undan tezda yuz o‘giradi. Otabek taqdiri esa shaxsiy yo‘qotishlar bilan birga yurt boshiga tushgan qiyinchiliklar bilan ham bog‘liq. Ikkala asarda ham shaxs yolg‘iz kurashadi, jamiyat esa unga yetarli darajada suyanch bo‘la olmaydi.

Qiyosiy nuqtayi nazardan qaralganda, ikki muallif ham qahramonlarning ichki dunyosini to‘g‘ridan-to‘g‘ri tushuntirib bermaydi, balki ko‘proq tasvir va ishora orqali ochadi. Fitsjerald bu vazifani yashil chiroq, kul vodiysi kabi ramzlarga yuklaydi va hikoyani Nik Karrouey ko‘zi orqali beradi. Qodiriy esa monolog, maktub, tush va tabiat manzaralaridan foydalanadi. Vositalar har xil bo‘lsa-da, maqsad bir: o‘quvchiga qahramonning aytilmagan iztirobini his qildirish.

Xulosa

O‘tkazilgan qiyosiy tahlillar shuni ko‘rsatadiki, “Buyuk Getsbi” va “O‘tkan kunlar” romanlarida shaxs fojiasi jamiyatdagi axloqiy inqirozning badiiy in’ikosi sifatida talqin etilgan. Har ikki muallif qahramon ruhiyatidagi tragizmni chuqurlashtirish uchun modernistik ramzlar, vaqt va makonning psixologik talqini hamda ichki kechinmalar tahlilidan unumli foydalangan. Bu esa XX asr boshlarida o‘zbek jadid nasri jahon modern adabiyoti bilan hamnafas rivojlanganini tasdiqlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Bruccoli M. J. Some Sort of Epic Grandeur: The Life of F. Scott Fitzgerald. – New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1981.

2. Cowley M. Exile’s Return: A Literary Odyssey of the 1920s. – New York: Viking Press, 1951.

3. Cullen J. The American Dream: A Short History of an Idea That Shaped a Nation. – New York: Oxford University Press, 2003.

4. Fitzgerald F. S. The Great Gatsby. – London: Penguin Books, 2000.

5. Qodiriy A. O‘tkan kunlar: roman. – Toshkent.

6. Qosimov B. va boshq. Milliy uyg‘onish davri o‘zbek adabiyoti. – Toshkent:

Ma’naviyat, 2004.

7. Quronov D., Mamajonov Z., Sheraliyeva M. Adabiyotshunoslik lug‘ati. – Toshkent: Akademnashr, 2013.

